

APPINGEDAM – VOORMALIGE SYNAGOGUE

Sinds 2008 jaar ontfermt de Stichting Oude Groninger Kerken zich ook over het joodse erfgoed in de provincie. Met de overdracht van de synagoge in de Folkingerstraat werd toen het eerste joodse gebedshuis aan het bezit van de Stichting toegevoegd. In 2010 volgde ook de voormalige synagoge van Appingedam. Anders dan in een kerk komt de gemeente in een synagoge niet op zondag, maar op zaterdag (sabbat) samen voor lezingen en gebed. Het belangrijkste onderdeel van de joodse eredienst is de lezing uit de Thora, de vijf boeken van Mozes (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium). De tekst wordt gelezen van een perkamenten boekrol, de sefer Thora. Na de lezing wordt de rol versierd met een mantel en een kroon en opgeborgen in de Heilige Arke (Aron ha-Qodesj), die bedekt wordt door een gordijn (parochet). De Arke bevindt zich altijd in de wand die gericht is naar Jeruzalem.

Sjoel

In de synagoge is de ruimte voor de mannen traditioneel gescheiden van die voor de vrouwen, die meestal op een galerij plaatsnemen. Naast een ruimte voor lezingen en gebeden werd de synagoge in de loop der eeuwen ook hoe langer hoe meer een plaats voor studie. Daarom wordt de synagoge in het Jiddisch, de taal van de Europese joden 'sjoel' genoemd, afgeleid van het Duitse woord 'Schule'.

Geschiedenis

De voormalige synagoge aan de Broerstraat in Appingedam werd in 1801 ingewijd 'volgens joodse ceremonieën en plegtigheden' en is de oudste bewaard gebleven sjoel in de provincie. In 1942 werd de synagoge door de Duitse bezetter gesloten en in 1945 raakte het gebouw beschadigd door een bombardement. Na de oorlog werd de voormalige synagoge gerestaureerd en verkocht aan de Vrijgemaakt Gereformeerde Gemeente. De inventaris werd verdeeld onder de slechts zes teruggekeerde leden van de Damster joodse gemeente.

De rabbijnswoning werd kosterwoning en in de school achter de synagoge kwamen een consistorie en een ontmoetingsruimte. Eind 2010 verhuisde de Vrijgemaakt Gereformeerde Gemeente en werd de synagoge overgedragen aan de Stichting Oude Groninger Kerken.

Restauratie en reconstructie

De synagoge en de rabbijnswoning werden gerestaureerd. Oorspronkelijke elementen zijn tijdens deze restauratie teruggebracht: de paneeldeuren onder de vrouwengalerij en de balustrade van deze galerij, en de kleurstelling van het interieur. Deze is teruggebracht naar de kleurstelling van begin 1900.

In 2015 kreeg het complex een culturele bestemming. Het schoolgebouwtje werd eigentijds verbouwd tot 'erfgoedlogies'.

Na ongeveer zestig jaar als kerk te zijn gebruikt, is het gebouw nu weer herkenbaar als synagoge. Boven de deur in de voorgevel bevindt zich een tympan met in Hebreeuws schrift de tekst van Ezechiël 43:1-2 over de terugkeer van de Heer.

Heilige Arke

De ingang bevindt zich onder de gerestaureerde vrouwengalerij. Bij binnenkomst valt het oog meteen op de gereconstrueerde Heilige Arke. Deze bestaat uit een boog met een afbeelding van de wetstafelen, met in reliëf de tien Geboden, rustend op twee zuilen met ionische kapitelen. De twee banken die aan weerszijden van de Arke stonden zijn verdwenen, één ervan staat tegenwoordig in Museum Stad Appingedam. Boven de Heilige Arke is de opgaande zon verbeeld en boven de vrouwengalerij de afnemende maan. Aan de stand van de zon, de maan en de sterren wordt de joodse kalender bepaald, inclusief de belangrijkste feestdagen.

Opvallend is ook het beschilderde tongewelf in de vorm van een blauwe hemel met gouden sterren. De sterren staan voor de belofte aan Abraham dat zijn nageslacht – het joodse volk – 'niet te tellen zal zijn'.

Gedenksteen

Wie niet beter weet, zou bij het bezoek aan de synagoge in Appingedam vermoeden dat het gebouw wekelijks wordt gebruikt door een levende joodse gemeente. De gedenksteen op het pleintje voor het gebouw bevat echter de namen van allen die ontbreken, namelijk de 78 Damster joden die in de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen.

© Gebaseerd op tekst van Justin Kroese (ODE: 50-jarig jubileum van SOGK 2019), aangevuld met informatie van Peter Hoffer.

© SOGK 2020, herziene versie